

TABİAT KÜLTLERİ BAĞLAMINDA TANRI'NIN MERHAMET VE GAZABINA DAİR İNANIŞLAR: BİR ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI

Beliefs In The God's Mercy And Wrath In The Context Of Nature Cults: Results Of A Study

Mahmut DELEN¹; Salih YALÇIN²

ÖZ

Geliş Tarihi

20.11.2025

Kabul Tarihi

05.02.2026

Yayın Tarihi

26.09.2026

Anahtar Kelimeler

Halkbilimi,
Halk Kültürü,
Alevi Bektaşî Köyü,
Tabiat Kültürü,
Merhamet ve Gazap.

Âlemin yaratılışına dair inanışlar ve bu inanışların şekillenmesinde coğrafi çevre şartları ve bu şartların kutsalla olan bağına yönelik yorumlar önemli birer etken olmaktadır. Alevi Bektaşî inanç evreninde de Tanrı'nın rahmet ve gazabına dair inanışlar hem imanın konusu olmakta hem de doğal ortamın özelliklerine yüklenen anlamlar doğrultusunda somutlaşmaktadır. Bu bağlamda tabiat kültürleri çeşitli inanç ve ritüellerin konusu olarak rahmet ve gazaba dair inanışların aracı birer formu olarak anlam kazanmaktadır. Katılımcılara toprak, su, taş, dağ, ağaç, ateş ve gök cisimleri ile ilgili önceden hazırlanmış sorular yöneltilmiştir. Tokat İli Döllük Köyü'nde yapılandırılmış görüşme tekniğine sadık kalınarak gerçekleştirilen araştırmada özellikle köyün yaşlı sakinlerinden veriler edinilmiştir. İlgili kişilerin sorulara vereceği cevapların geleneksel inanç evrenini yansıtmada önemli bilgiler sunacağı düşünülmüştür. Bununla birlikte gelişen teknolojiyle bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı dönemlerde rasyonel düşüncenin etkisinin arttığı yönündeki bilginin gözden uzak tutulmamasına özen gösterilmiştir. Bu anlamda yapılan çalışma, tabiat kültürleriyle Tanrı'nın rahmet ve gazabı arasında bir ilginin bulunup bulunmadığını merkezine alan bir alan araştırması olarak hazırlanmıştır.

ABSTRACT

Submit Date

20.11.2025

Accept Date

05.02.2026

Publish Date

26.09.2026

Keywords

Folklore,
Folk Culture,
Alevi Bektashi
Village,
Nature Cults,
Mercy and Wrath.

Beliefs concerning the creation of the universe, along with interpretations regarding the influence of geographical environmental conditions and their relationship with the sacred, constitute significant determining factors. In the Alevi Bektashi belief universe, beliefs about God's mercy and wrath are both the subject of faith and concretized in line with the meanings attributed to the characteristics of the natural environment. In this context, nature cults acquire meaning as mediating forms through which beliefs and rituals related to divine mercy and wrath are articulated. The participants were asked pre-prepared questions about soil, water, stone, mountain, tree, fire and celestial bodies. In the research carried out in Döllük Village of Tokat Province by adhering to the structured interview technique, data were obtained especially from the elderly residents of the village. It was thought that the answers of the relevant people to the questions would provide important information in reflecting the traditional belief universe. However, care has been taken not to lose sight of the information that the effect of rational thinking has increased in periods when access to information has become easier with developing technology. In this sense, this study has been prepared as a field research centered on whether there is a relationship between nature cults and God's mercy and wrath.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türkiye, mahmut.delen@gop.edu.tr

² Doktorant, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye, winlivehot@hotmail.com

© Delen, M; Yalçın, S. Bu çalışmanın telif hakları yazarlara aittir. / The copyright of this work belongs to the authors.

Bu çalışma [Creative Commons Attribution \(CC-BY\) 4.0 Lisansı](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) kapsamında lisanslanmıştır.

This study is licensed under a [Creative Commons Attribution \(CC-BY\) 4.0 License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

1. Giriş

Güneş, ay ve yıldız gibi gök cisimleriyle su, toprak, ateş, dağ, ağaç ve taş gibi yeryüzü unsurları ya içinde kutsal bir anlam barındırma ya da kutsal bir anlamı yansıtırma şeklinde Tanrı ile kurulacak olan ilişkide belirleyici rol oynayan nesnel gerçeklikler şeklinde birer “kült” olarak anlam kazanmaktadır. Bu anlamda kült, bir toplumsal grubun Tanrı’ya ilişkin inanç ve pratiklerini ifade etmekte (Marshall 2020, 441), Tanrı’yla kurulacak ilişkide aracı rol oynayan kutsallaştırılmış güçleri ve ilahi güçlerin tezahürlerini belirten ve bilincin oluşmasına etki eden mitsel kategoriyi teşkil etmektedir. Belirli bir figür ve nesneye yönelik dini saygı ve bağlılık sistemi olarak kült, kutsal kabul edilen varlıklar etrafında oluşmuş saygı, tapınma, dua ve ritüellerle karakterize inanç sistemini ifade etmektedir (Kaplan 2022, 97). Çeşitli varlık ve nesneler arasında dağıtılan *Tanrısal güç*ün özünü temsil eden kült, Tanrı ile insan arasında aşılmaz olarak kabul edilen mesafenin ortadan kaldırılmasına etki eden bir güç ve ruh sahibi canlı bir varlık olarak kutsalın alanı içine yerleştirilerek anlam kazanmaktadır (Dilek 2020, 50-51). İnsanın evreni ve içinde olanları yorumlayıp anlamlandırma çabası olarak ifade edilen kült, düzenli bir dünya ve kozmos inşasının gerçekleşmesini sağlayan simgesel değer üretimine etki etmektedir. Birey ve toplumun kendi varlık alanlarından başlayarak tabiatı, doğa olaylarını ve evreni anlamlı bir bütünlük içinde yorumlamaları sürecinde kültürler, ritüeller ve mitolojik anlatılar aracılığıyla ifade edilen anlam yapılarında açığa çıkarak toplumsal hafızanın oluşup aktarıldığı doğaüstü inanç yapılarını belirtmektedir (Altın 2019, 1060). Bu yapı kolektif belleğin nesiller boyunca aktarılmasında rol oynayan önemli araçlardan birini oluşturmakta, varlık, evren ve doğanın anlamına dair yorum yapma imkânını barındıran kuşatıcı bir referans dünyasını işaret etmektedir.

Kültlerin düzenli bir evren tasavvuruna yaptıkları etki tabiat kültürleri bağlamında da gerçekleşmekte, yukarıda ifade edilen doğal nesne ve olaylara kutsal ve gizemli bir anlam yüklenmekte ve bu varlıkların Tanrısal bir gücün tezahürü oldukları kabul edilmektedir. Böylelikle insanın gücünü aşan bu doğal varlıklar kutsal bir gücü sembolize eden ilahi varlıklar olarak anlaşılmaktadır. Kazandıkları bu özellikle tabiat kültürleri bir yandan dinsel inanışların konusu olurken diğer yandan da efsane, destan ve halk hikâyeleri içinde yerleşik olarak bulunan mitolojik unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Dünyayı, dünya içindeki nesneleri ve doğa olaylarını açıklamak üzere oluşturulmuş olan mitolojinin (Kaplan 2021, 130) konusu olması sebebiyle aynı zamanda kutsal bir anlam da kazanan kültürler ve buna bağlı olarak tabiat kültürleri (Armstrong 2021, 11), Tanrısal ve doğaüstü olanla bağlantılı olarak kolektif bir anlam üretimine de katkıda bulunmaktadır.

Tabiat, insanın varlığa dair bir bilinç geliştirmesinde etken olan fiziksel çevreyi ifade etmektedir. Bu fiziksel çevre, kuşatıcı bir somut gerçeklik olarak sorgulama, araştırma ve anlamamanın da konusu olmakta, içinde bulunulan dünyada yaşamın temel kaynağını barındıran unsurları ihtiva etmektedir. Tabiatı oluşturan nesneler ve bu nesneler arası ilişki yaşam kaynağı olmanın yanında zamanla düşünsel anlamlara da konu olmakta, inanç ve kültürü de şekillendiren bir etken olarak varlık kazanmaktadır. Bu bağlamda tabiat, içinde barındırdığı yaşamsal unsurlara yüklenen sembolik anlamlarla hem doğayı hem de doğaüstünü ilgilendiren ontolojik ve epistemolojik bir yorumun da konusu olmaktadır (Berkli & Gültepe 2020, 445). İçinde insanlığın varlığını devam ettirmesine imkân veren her türlü yaşamsal formu barındıran tabiat, sahip olduğu bu özelliğe bağlı olarak bu dünya ile öte dünya arasında bağ kuran bir anlama da kavuşmakta, doğaüstünün konusu olarak Tanrısal güçlerle ilişkilendirilmekte ve sahip olduğu güce bağlı olarak içinde barındırdığı her unsur birer *kült* olarak anlam kazanmaktadır. İncanın ve kültürün belirleyici etkenlerinden biri olması dolayısıyla da kutsalın anlam dünyası içine taşınmaktadır.

Tabiat kültürlerinin sahip oldukları güçle kutsalın konusu olmaları, aynı zamanda onları Tanrı’nın rahmet veya gazabı şeklinde yorumlamanın da konusu yapmaktadır. Kutsal kitaplarda ve dinsel mitolojilerde Tanrı bir yandan rahmet ve merhamet sahibi bir yaratıcı olarak belirtilirken (Esed 2011, 182) diğer yandan da cezalandıran ve helak eden mutlak bir gücü temsil etmektedir (Kutsal Kitap 2009, Rom. 18). Tanrı’nın güç ve kudretine dair kutsal metinlerdeki ifadeler toplumsal inanç evrenlerinde tabiat kültürleri aracılığıyla yorumlanarak bu kültürlerin hem Tanrı’nın rahmet ve gazabına birer sebep hem de bu rahmetle gazabın yansıması olarak yorumlanmasına sebep olabilmektedir. İnsanın bir anlam arayışı olarak da ifade edilebilecek olan yeryüzü yaşantısı aynı zamanda bir kurtuluşa ulaşarak cennete tekrar kavuşma umudunu da barındırmaktadır. Bu anlamda içinde yaşanan tabiatın doğal fenomenleri olarak bu kültürler kutsal metinlerden ayrı olarak yaşanan tarihsel, sosyal, siyasal ve kültürel tecrübelerle bağlı olarak yorumlanabilmektedir. Bir bölgede bir zamanda rahmet olarak kabul edilen bir tabiat olayı başka bir zamanda ve başka bir coğrafyada Tanrı’nın gazabının bir yansıması olarak anlaşılabilmektedir. Bununla birlikte modernleşmenin ortaya çıkardığı imkânlar doğrultusunda artan teknoloji, okuma yazma oranlarında artış ve rasyonel düşünce

kalıplarının yaygınlaşmasına bağlı olarak bu olguların birer kült olmaktan çıkıp doğal birer tabiat olayına döndüğünü görmek de mümkündür. Geleneksel inanç yapılarında yaşanan büyü bozumu tabiat kültlerine dair mitolojik anlatıları da etkileyerek onları duygunun konusu olmaktan çıkarıp gündelik yaşam pratiklerini etkilemeyecek şekilde önlemlerin alındığı makul olaylara döndürmektedir (Gedikli 2022, 648). Tanrı'nın büyüklüğü, rahmeti ve gazabına dair inançlar varlığını korusa da onların tabiat kültleriyle olan bağlantısı kesintiye uğrayarak kültürlerdeki bu kutsallığın kaybolmasına zemin hazırlanmış olmaktadır.

Modernleşme süreci özellikle şehirlerde sürdürülen yaşamın geleneksel anlam kodlarından uzaklaşarak daha rasyonel kalıplar içinde anlamlandırıldığı formlara dönüşmekte, tabiat kültleri doğanın fiziksel bir döngüsü olarak yorumlanmaktadır. Bununla birlikte köy ve kırsal alanlarda geleneksel yorumlarla anlaşılma devam eden doğa fenomenleri, mitik anlatıların ve efsanevi inançların konusu olmayı sürdürmektedir. Bu araştırma söz konusu kültürlerin Tanrı'nın rahmet ve gazabına ne şekilde konu olduğunu incelemeyi hedeflemiştir. Çalışma Tokat'ın Merkez ilçesinde yer alan, geleneklerine bağlılıkları ile bilinen bir Alevi-Bektaşî köyü olan Döllük'te icra edilmiştir. Köy, KK7'nin ifadelerine göre şehir merkezine yaklaşık olarak 13 km uzaklıkta, Tokat-Almus yolu üzerinde bulunmaktadır. Almus Üçgöl bölgesinden gelen göçlerle kurulan ve 250-300 yıllık bir tarihi olan köy, ismini bölgeye yapılan ilk göçler zamanında koyunların çiftleştirilmesi uygulamasından almıştır. Yaklaşık 350 kişinin yaşadığı köyde çalışmanın örneklemini olarak belirlenen 60 yaş üstü kişi sayısı ise 87'dir. Geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan köyün nüfusunda, artan okullaşma oranıyla birlikte bir azalma olmuştur. Genç nüfusun azalmasına rağmen özellikle emeklilerin köye yerleşmesine bağlı olarak orta ve yaşlı nüfusta azalmanın çok olmadığı KK7'nin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Yaşlı nüfusun dışında 40 yaş altında genç nüfusun olmadığını belirten kaynak kişi, gençlerin tarım ve hayvancılıkla ilgilenmediklerini belirtmiştir. Köyde yaşayanların ekonomik durumu alt – orta – üst şeklinde yapılan bir tasnifte alt gelir grubuna dâhil edilmektedir. Emekli maaşı ve kendine yetecek bahçe ve tarım ürünleriyle geçim sağlanan köyde tarım geniş çaplı yapılmamaktadır. Hayvancılık ise her hanenin kendi ihtiyaçlarına yetecek kadar uğraştığı bir alan olarak ifade edilmektedir.

Döllük Köyü'nde araştırmanın örnekleminde yer alan kişiler içerisinde çalışmaya katılma konusunda sağlık durumu ve hazır bulunuşluğu yeterli olanlar, köy muhtarı ile yapılan görüşmelerle belirlenmeye çalışılmıştır. Söz konusu belirlemeler neticesinde ortaya çıkan kişiler arasından 6 kişi görüşme yapmayı kabul etmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden kişilerle yapılandırılmış görüşme formu vasıtasıyla görüşme gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler tabiat kültürleri bağlamında analiz edilerek Tanrı'nın merhamet ve gazabına dair inanışlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. Tabiat Kültleri Bağlamında Tanrı'nın Merhamet ve Gazabı

Sözlükte “acıma, kalp yumuşaklığı ve yufkalığı” gibi anlamlara gelen rahmet kökünden türetilen merhamet, Tanrı'ya izafe edilerek kullanıldığında basit bir acımayı ifade etmekten çok acıyı ve sıkıntıyı yok ederek yerine sevinç ve mutluluğu ikame eden bir iyilik durumunu ifade etmektedir (Arpaguş 2005, s. 50). Allah rahmet eylesin ve zahmetsiz rahmet olmaz gibi deyimler, umut ve mutluluk anlamında merhamet ifade eden söylemlerdir. Kızgınlık ve öfke anlamlarına gelen gazap ise Tanrı'yla ilgili olarak kullanıldığında isyan eden veya haddi aşanları cezalandırma anlamlarına gelmektedir (Arpaguş 2005, s. 54). Bu anlamda “gazaba uğramak”, birinin öfkesine ve kızgınlığına bağlı olarak bir zarar görme durumunu ifade etmektedir.

Türk halk kültüründe Tanrı'nın merhamet ve gazabıyla ilgili inançlar da oldukça önemli ve yaygındır. Bu inançlar, sözlü kültür ürünleri aracılığıyla aktarılmaktadır. Tanrı'nın merhameti, insanların güven ve umut kaynağıdır. Tanrı'nın merhameti, insanların günahlarını affetme ve ikinci bir şans verme gücüne sahiptir. Bu nedenle, insanlar Tanrı'ya dua edip ona ibadet ederek (Kaplan 2022, s. 88) merhametini kazanmaya çalışırlar. Türk halk kültüründe Tanrı'nın merhametiyle ilgili birçok ritüel bulunur. Bu ritüeller dualar, kurbanlar ve ibadetler şeklinde gerçekleştirilebilir. Türk toplumunda Tanrı'nın gazabı ise ciddiye alınması gereken bir konudur. Gazabın Tanrı'nın öfkesi ve cezalandırma gücü olduğuna inanılır. İnsanlar Tanrı'nın gazabından kaçınmak için doğru davranışlar sergilemeye çalışırlar. Dolayısıyla ilgili inanç ve söylemler, insanların hayatlarını şekillendirerek onları doğru yolda tutar. Bu inançlar insanların ahlaki değerlerini etkileyerek toplumun düzenini sağlamaya yardımcı olur. Bireysel sorumlulukların yerine getirilerek toplum içinde adil ve dürüst bir yaşamın sürdürülmesini destekler.

Özetle Türk halk kültüründe Tanrı'nın merhamet ve gazabıyla ilgili inançlar insanların hayatlarını etkileyen ve onları doğru yolda tutan önemli unsurlardır. Araştırma kapsamında söz konusu bağlamlarda yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular ve bulguların analizleri aşağıdaki bölümde yer almaktadır.

2.1. Toprak

Gökyüzüyle olan evliliği ve üretkenliğine bağlı olarak *ana* kabul edilen toprak, tüm varlıkları doğuran temel varlık olarak mitolojide önemli bir anlama sahiptir. Gök yüce Tanrı olarak kabul edilirken toprak da onun eşini ifade etmektedir. Gökten inen suyla döllen toprak, tohumun yeşermesiyle birlikte tahıl ve bitkilerin ortaya çıktığı kutsal mekân olmakta ve yaşamsal döngünün devam ettiği ortam olarak kabul edilmektedir (Eliade 2015, s. 243-244). Kendi üzerinde bulunan her şeyin bütünlük içinde belirli bir düzen oluşturduğu toprak sınırları belirli toprak parçalarına dönüşüp *vatan* anlamı kazanarak (Günay ve Güngör 2021, s. 70) farklı kutsallıkların da konusu olmaktadır.

Katılımcılara “Yeryüzünde toprağın üzerinde insanlardan başka yaşayan varlıklar var mıdır, buna inanır mısınız? Bunların Tanrı'nın rahmeti veya gazabıyla bir ilgisi var mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. Soruya katılımcıların yarısı bu türden varlıkların olduğuna inanmadığını belirtirken diğer yarısı ise başka varlıkların yaşadığına inandığını beyan etmiştir. KK1 inancını belirttiikten sonra şöyle demiştir: “Eskilerden işittiğimiz cin, peri var diyorlardı. Biz ‘uğrak ıradı’ diyoruz, bunlar insanı çarpıyor. Sana görünmüyor ama ayağını çeliyor. Ama yine de Allah'ın emriyle oluyor, engel olsa da Allah'ın emriyle oluyor”. KK1'in sözlerinden tüm iradenin Allah'a ait olduğuna dair inancın kişiye hâkim olduğu yorumu yapılabilir. KK2 ise bunların Allah'ın rahmeti veya gazabıyla ilgili olmadığını, onların da insanlar gibi yaşadıklarını öne sürmüştür. Bunun ardından ise söz konusu varlıkların koruyucu özellikleri olduğuna inandığını zikretmiştir. KK4 ise böyle varlıkların çeşitli yerleri koruduğuna inandığını ifade ederek bu varlıklara farklı bir özellik izafe etmiş ve şunları kaydetmiştir: “Bir yerlerin korunmasında görünmeyen varlıklar yardım eder ama görmezsin ki sen. Rahmetle ya da gazapla ilgisine oraya karışmam”. Bu ifadelerden de Türk halkı arasında yaygın biçimde söylenen “Allah'ın işine karışılmaz” öğretisinin takip edildiği yorumu yapılabilir. Diğer katılımcılar, böyle bir şeye inanmadığını söylerken, KK5, canlı olan ne varsa toprak üzerinde göründüğünü, KK6 ise var olanların toprağın altında can bulduğunu ifade etmiştir. Bu ifade ile “devr-i daim” inancına vurgu yapıldığı iddia edilebilir. Katılımcıların verdiği cevaplar doğrultusunda toprağın altında veya üstünde insan ve hayvan dışında canlı varlıkların olabileceğine dair ifadelerden, bunların Allah'ın emrine dâhil olduğu inancından ve KK6'nın yeraltına yapmış olduğu vurgudan hareketle gök, yer ve yeraltı arasında birliğin bulunduğu dair bütüncül bir evren (Kaya 2022, s. 120) tasavvuruna sahip olunduğu düşünülmüştür.

Katılımcılara Anadolu'da “toprağın küsmesi” olarak ifade edilen inancın devam edip etmediğinin anlaşılması için şu soru yöneltilmiştir: “Bir tarlamız var, onu ekmiyor; boş bırakıyoruz. Boş bırakırsak, “ekmek etmezsek” nimete karşı nankörlük etmiş olur muyuz? Tarlayı boş bırakırsak Tanrı bize gazap eder mi”? Soruya verilen cevapların tamamında toprağın boş bırakılmasının yanlış görüldüğü anlaşılmıştır. Yaratıcının gazabı hususunda ise farklı bakış açıları ortaya konmuştur. Bu bakış açılarına hâkim olanın ise emeğin yüceltilmesine dayandığı söylenebilir. KK1, Allah'ın böyle bir durumda gazap edeceğini savunmuş ve şunları ifade etmiştir: “Olur tabii. Bile bile tarlan var, ekmezsen ekmek yemek olmaz. Eder tabii iş Allah”. Bunun ardından televizyonda dinlediği bir kıssayı zikrederek üç gün boyunca aralıksız ibadet eden bir adamın, peygamber tarafından uyarıldığını ve çalışmasının da gerektiği konusunda uyarıldığını aktaran katılımcı, sözlerine şöyle devam etmiştir: “Evet, televizyon dedi bunu. İbadet ettin ama boş oturdun. Ne yiyeceksin? Kazanırsan yiyeceksin, onun için de çalışacaksın. Çalışırsam görevimi yaptım diyeyim ki Allah da versin”. Bu ifadelerin başlangıcındaki vurgudan, kitle iletişim cihazlarından televizyonun katılımcı tarafından doğru bilginin aktarıcısı olarak görüldüğü yorumu yapılabilir.

KK1 bu sözlerin ardından tarım yapılırken kullanılan araç gereçlere de sözü getirerek “İlacını mı, meelini mi, çalışmasını mı, otunu koymamayı mı, hepsini yapacaksın tarla için. Allah da verecek. Yapmazsan sen de yiyeceksin, Allah da vermez.” demiştir. Bu sözlerin altında ise insanın yalnızca emeğinin karşılığının verileceğine dair ayetin inanç tohumlarını attığı savunulabilir. Yapılması gereken işlerin ardından ise KK1, işlerin yapım zamanına da dikkat çekmiştir. Ekim zamanı ekini ekmek gerektiği ancak görüşmenin yapıldığı döneme verilen isim olan “batal” zamanı ekim yapılmaması gerektiğini söylemiştir. Zamanlara dikkat edilmesi gerekliliğini de bir örnekle desteklemek isteyen katılımcı dinlediği bir anıyı da paylaşmıştır: “Babam, büyük tarlanın bir tarafını ekmiş. Diğer yanı ertesi güne kalmış. Ertesi gün batal girmiş. Amcam kalanını ekmemesini istemiş. Babamsa ‘E ne yapayım? Evlekledim’ demiş, ekmiş. Tahıl, çakmak gibi olmuş orada. Toprağı vaktinde ekeceksin. Gel diyor toprak sana, gitsene!”. Bununla birlikte tarlaya bakmanın ve tarlanın dilinden de anlamak gerektiğini ifade eden katılımcı, tarlanın uygun olması durumunda ekilmesi gerektiğini, toprağın tahıl istemesi durumunda ekim yapılması gerektiğini beyan etmiştir. Söz konusu

ifadeler, sorunun bağlamından çıkılmış gibi görünse de emek ile Allah'ın nimet vermesinin "sünnetullah" olarak ifade edilen dünya dengelerine bağlandığı düşüncesini destekleyici bir veri sunduğunu düşündürmüştür.

KK2 cevap verirken ortamda yakınında bulunan ve "hala" diye seslendiği bir kişiyi işaret ederek onun daha iyi bileceğini ifade etmiştir. Söz konusu kişi de bunun üzerine söze girerek gazap olabileceğini, bu gazabın da yöneticilerin vebali olduğunu; verilen emeğin mazot parasından dolayı karşılık bulmadığını söylemiştir. KK3, toprağın boş bırakıldığında rahmetin verilmeyeceğini ancak çalışana Tanrı'nın merhamet edeceğini zikretmiştir. Toprağın işlenmezse nimete nankörlük edilmiş olacağını savunarak hoca olduğunu zikrettiği dedesinden dinlediği peygamber kıssasını aktarmıştır. İki sefer boş durduğu için selam vermediği kişiye peygamberimizin toprakla oynarken gördüğünde selam verdiğini belirttikten sonra "Allah oturana ekmek vermez. Toprağı işlersen, çalışırsan kurban olduğum sana verir. Toprağı boş bırakmamak lazım" demiştir. KK4, toprakta bir ürün olursa yalnız insanın değil kuş başta olmak üzere hayvanların ve tabiatın da fayda gördüğünü ifade ederken toprağı işledikçe insana neşe geldiğini dile getirmiştir. Bunun ardından Âşık Veysel'in "Kara Toprak" eserine atıfta bulunan katılımcı, toprağın da insan gibi sevdiğe güzelleştğini; toprağın canlı olduğunu, ne ekersen onun biçileceğini söylemiştir.

KK5 ise "Boş kovana arı gelmez" diyerek fikrini özetlemiş ve KK4'ün ifadeleri ile benzer şekilde "Kara Toprak" eserini hatırlatmıştır. Toprakta alınan Hakk'ın vergisi olduğunu söyleyen katılımcı, yaratıcının gizli olduğunu düşündüğünü söylemiştir. Âşık Veysel'in bahsi geçen eserinin birden çok kişi tarafından anılmasının, âşıkların eserlerinin toplumda bıraktığı derin izlerin dayanağı olduğu değerlendirilebilir. KK6 ise bunun Allah'ın gazabına sebep olmayacağını, insanın kendisine ve emeğine nankörlük yapmış olacağını öne sürerek bunun doğanın normal işleyişi olduğunu savunmuştur. Katılımcıların toprağın ekilmesiyle rahmet ve gazap arasında bir ilişkinin olup olmadığına dair cevaplarından temelde toprağın bolluk ve bereketle bir ilgisi olduğu düşünülmüştür. Toprak rahmetin bir kaynağı olarak görülürken rahmete sebep olabilmesi için de tohumlama, zamanın döngüsü ve insan emeği gibi dışsal faktörlerin de önemli olduğu inancı korunmuştur (Okuşluk 2011, s. 213-214). Bu bağlamda toprak kendisine ait fiziksel özelliklerin dikkate alınmasına bağlı olarak rahmet veya gazabın konusu olarak anlaşılmıştır.

2.2. Su

Her türlü üretken gücün sembolü olan su, tüm varoluşun kaynağı olarak gökten inmekte ve hastalıklara şifa olarak kadim inançlarda yer almaktadır. Kozmik tezahürlerin temeli olan su, her şeyin nihâi olarak dönüşeceği özü, doğumu, yeniden yaratılışı, iyileşmeyi, gençliği, saflığı ve temizliği simgelemektedir. Geçmişi silen ve yeni bir hayatın müjdecisi olurken aynı zamanda cenaze törenlerinde kullanılarak ölünün susuzluğunun giderilmesinin de etkeni olarak anlam kazanmaktadır (Eliade 2015, s. 204). Hayatın kaynağı ve canlılığın devamının etkeni olan su (Kaplan 2022, s. 119), her şeyin kendisinden yaratıldığı temel unsur olarak kabul edilmektedir.

Katılımcılara şifalı sulara inanıp inanmadıkları ve inanıyorlarsa bunun Tanrı'nın rahmeti olup olmadığı sorulmuştur. KK1, bunun bir rahmet olduğunu ifade ederek Tokat'ın Kat kasabasında bulunan tekmeden şifalı su alıp evde kullandıklarını söylemiştir. Hasta olunca o sudan içerek iyileştiklerini beyan etmiş, nisan yağmurunun da şifalı su sayıldığını söylemiştir. Nisan yağmurlarını, peynir suyuna damızlık olarak koyduklarını da zikreden kişi, suyun rahmet oluşuna ölünün yıkanmasını dayanak olarak sunmuş; babasının kendisine küçükken okuduğu bir kitapta da ölmeden önce suya çok ihtiyaç duyulduğunun anlatıldığını söylemiştir. Bunun sebebi olarak da suyun içinde yüce ruhların bulunduğunu, susuz yaşanmayacağını dile getirmiş ve suyun mürşit olarak bilindiğini zikretmiştir. Suyun temizlik olduğunu dile getiren KK1, suyun israf edilmeden temizlenmek için kullanılması gerektiğini, bir cenazeyi 7 tas su ile yıkamak gerektiğini söylemiştir. Sayı motifi 7 sayısı ile bu ifadede kendisini göstermiştir. Tekrar eden ve sembolik öneme sahip anlatı öğelerini ifade eden motif, sayılarla ilgili olarak Türk destanlarında geçtiği yerlerde dinî bir anlam ve içerikle bağlantılı olarak kullanılmaktadır (Küçük 2013, s. 95). Bu bağlamda katılımcı, kardeşi ve babasının hoca olduğunu hatırlatarak şunları aktarmıştır: "Allah diyor ki: 'Kâh yağar kâh çağırsa o kutsaldır. Güldür güldür yağarsa tufandır, çok yağarsa ziyandır'. Ama 'Allah'ın rahmeti bir yağar bir durursa o devlettir, rahmettir' Kitaptan işittim bunu. Evliyalarda zenzem olmuyor mu? Hacı Bektaş'ta yok mu? Hacı Bektaş'ta zenzem lütufla akmış, sırdır. Koç kafası gibi akıyor su. Havuzun hiç ayağı yok ama su taşmıyor".

Başka bir sorunun bahsinde KK1, suyun kutsallığı ile ilgili bir rivayet daha aktarmıştır:

"Adamın biri çocuğuna yemek yediremiyormuş. Çocuk sadece su içmekten zayıf düşmüş. Bu adam rüyasında Ali Derviş'i görüyor. Ali Derviş yolda giderken değneğini yere vuruyor ve oradan su çıkıyor. Daha sonra yaylaya

giderken bir yere daha vuruyor oradan da su çıkıyor. Köye varıp soruyor: Ali Derviş'in gözü acaba bura mı başka yer mi diye. Adam tarif edilen yere çocuğuyla gidiyor, çocuk oradan geçerken acıktığını söylüyor. Bu olay daha yeni, 5-10 sene önce... Çocuk iyileşti”.

Diğer katılımcıların tamamı da hem şifalı suların hem de nisan yağmurlarının Tanrı'nın rahmeti olduğuna inandıklarını ufak bakış açısı farklılıkları ile dile getirmiştir. Tamamının hastalıkların şifasında kullanılan sulardan bahsettiği müşahede edilmiştir. Bunun dışında KK2 eskiden ölünün yıkandığı suya basılmadığını beyan etmiştir. KK2 ve KK3, suyun rahmet olarak tecelli etmesinin doğadan alınan doğaya tekrar verilmesine bağlı olduğunu öne sürmüş, rahmetin ancak rahmete inananlara verileceğini dile getirmişlerdir. KK3, suyun kirlenmesinin bu rahmeti ortadan kaldıracığını ve gazaba sebep olacağını söyledikten sonra suyun dolu olarak gökten yağmasını insanların bozulmasına bağlayarak şöyle demiştir: “Yağmurun az veya çok yağması insanlar büyük küçük tanımıyorlar artık. Geçen televizyonda Kayseri'ye her gün dolu düştüğünü gösterdi. Azdık azdık! Bunlar hep Allah'ın gazabıyla ilgilidir”. İfadelerden hareketle töreye dair değerlerin bozulmasının Tanrı'nın gazabını çekeceğine kaynak kişi tarafından inanıldığı değerlendirilebilir.

KK4 suyun rahmet oluşuna dair farklı bir pencere açarak KK1'in ifade ettiği “suyun mürşit oluşu” inancını tekrar ederek nisan yağmurlarının devamı olarak mayıs yağmurlarını da zikretmiş ve inanmayanlara rahmetin verilmeyeceğini, onların şifa bulamayacağını dile getirmiştir. Bu noktada katılımcının bilmeden “plasebo etkisi” olarak literatürde yer alan bilgiyi tarif ettiği öne sürülebilir. Ardından katılımcı, Alevi-Sünni ayrımından dert yanmış ve sudan merhametin de insanın ayrımcılık yapmadan davranmasına bağlı olduğunu ifade ederek şunları söylemiştir:

“Her insanı bir tut ki Salman'a yoldaş olasın. Tabii kutsal su vardır. Örneğin Kerbela'da var, Hacıbektaş'ta var, Keçeci Baba'da var zemzem. Bir keresinde Keçeci Baba'ya gittik. Arabadan battaniyeye sarılmış bir hasta indirdiler. Takım elbiseli adamlar taşıyordu, öğretmenmiş. Hastalanmış. Onu Keçeci'ye bağlamışlar. Bizden uzaktaydılar. Bir süre sonra çığlıklar duydum. O mübarek gelir, nerede olursan ol orayı bulur. Hasta öldü zannettim yanlarına koştum. Yanlarına gidince ne olduğunu sordum; onlar da bana ‘Korkma bacım, bu sevinç çığılıydı. Biz hastamızı bağlamıştık. Ağır bir hastalığı vardı. Ancak geldi bizi buldu. Kendi ayağıyla geldi, iyileşip bağladığımız yerden kalktı yanımıza geldi.’ dediler. Orada da zemzem suyu var”.

Katılımcının bu ifadelerinden zemzem suyunun başka yerlerde de çıktığına inanıldığı, suyun aracı kılınarak Keçeci Baba tarafından şifaya aracılık edildiğinin düşünüldüğü yorumu yapılabilir.

KK5 ise diğer katılımcıların ifade ettiklerinin hurafe olduğunu, suyun rahmet olduğunu; ancak bu rahmetin dünyanın dengesine bağlı olduğunu zikrederken KK6 da köylerinde sarılığa iyi gelen bir şifalı suyun varlığını etraflica anlatmıştır.

Suya dair katılımcıların sahip olduğu inanışlar suyun kutsallığı, temizliği ve uygun miktarda olduğunda rahmete sebep olduğu yönünde belirginleşmiştir. Bu anlamda su bitkilerin özü, yaratıcı bir güç, her derde deva bir şifa kaynağı, arındırıcı ve yol gösterici özellikleri ile öne çıkarılmıştır (Eliade 2015, s. 196-202; Günay ve Güngör 2021, s. 69).

2.3. Taş

Dayanaklılığın, gücün ve kuvvetin ifadesi olan taş, *ebedî bir kudret ve kuvvetin* sahibi olarak görülmektedir. Bir yandan canlıları korurken aynı zamanda ölülerin de korunmasında rol oynamakta, etrafında dolanmak ve el sürmekle kendisinde bulunan kutsallığa ulaşılacağına inanılmaktadır. Kendisine yüklenen anlamla *dünya dışı bir yerden* gelen taş, büyüün, tapınmanın ve bereketin konusu olarak mitolojilerde anlam kazanmaktadır. Göğün kapısı, meleklerin merdiveni ve Tanrı'nın evi taştan inşa edilmiş olduğu taş kutsalın konusu olarak önemli bir anlam ifade etmektedir (Eliade 2015, s. 232-233). Kutsalın tezahür ettiği taş, kendisine yüklenen anlama bağlı olarak dilek, adak ve kurban gibi farklı amaçlarla ziyaret fenomeninin de (Kaplan 2022, s. 22) konusu olmaktadır.

Katılımcılara taşlara yüklenen anlamların anlaşılması için “Kutsal taş var mıdır? Taşların şifalı olduğuna inanır mısınız?” sorusu yöneltilmiştir.

KK1 Hacer-ül Esved taşından başka kutsal taş olmadığını ifade etse de taşların mucizevi özellikler gösterecek şekilde Allah'ın merhametinin veya gazabının tecellisi olabileceğini dile getirmiştir. Buna örnek olarak televizyonda bir taşta Atatürk'ün silüetinin belirdiğini gördüğünü, bunun da yüceliğin bir temsili olabileceğini ifade etmiştir. Taşın gazaba da aracılık edebileceğini savunan katılımcı, Tanrı'nın bozulan bir topluma taş yağdırabileceğini, zulümde ileri

gidenleri taş edebileceğini öne sürmüştür. Buna da Hacıbektaş'ta “şeytan taşı” denen taşı örnek olarak vermiş ve şunları kaydetmiştir: “Hacıbektaş'ta şeytan taşı vardır. Şeytanlık yapılmış yapılmış, taş etmiş orayı. Şapkası falan belli, duruyor, taş olmuş. Bir de ıssız kayalık yerlerde de şeytan yatar derler”. KK1'in ifadelerinin ışığında taşların kötü ruhlarla da ilişkili inancın aktarılmaya devam edildiği öne sürülebilir.

KK2 ise Tanrı'nın gazabı ya da merhameti ile taşların ilişkili olmadığını savunmuş, önemli olanın inanç olduğunun altını çizerek “İtikatla sarıl da bir kara taş a sarıl” demiştir. Bu sırada KK2'den yaklaşık 30 yaş büyük olan KK1 görüşmeye dâhil olarak KK2'nin taşlarla ilgili inancını kuvvetlendirmek istediği şekilde yorumlanacak biçimde şu ifadelerde bulunmuştur:

“Hacıbektaş'a gittim ben. (Eli ile göstererek) Şurası bayır. Onun üstünde Hünkâr Sarı. Sen öküzümü burada yedirdin diyor ona. “Yedirmedim, ben öküzünü güttüm” diyor. Hünkâr Efendi sonra diyor ki ‘Dağlar taşlar, ol ağaçlar, ispat olun! Ben bunun öküzünü güttüm mü?’. Olan taşlar, bayıra yukarı çıkmaya başlıyor. Beş tane taş oluyor. Öyle bir beş taşlar ki boyuna yetişemiyorsun. Geriye kalan taşlar, davar sürüsü gibi peşinde. ‘Durun, hepiniz gelmeyin, beşiniz gelin’ diyor. Beşi de şahitlik ediyor, Hünkâr Sarı'dan kurtuluyor. Şimdi oraya cemevi yapmışlar. Onun az ilerisinde de şeytan var işte. Şapkası da üstünde. Oraya varıp taş atacaksın ona. Taşları at at, at; kayboluyor taşlar. O kadar taşı toplasan bina gibi olur ama taşlar ortada yok”.

İfadelerden hareketle taşların pek çok anlatıda hâlen dilden dile aktarıldığı, ancak bunun yaşlı kesimde çok daha işlevsel olduğu söylenebilir. Buna mukabil nispeten daha küçük yaşta olanların büyüklerinin inançlarına itiraz etmediği de görülmüştür. Bu hususta ise büyüklerin sözüne itibar edildiğine dair bir değerlendirme yapılabilir.

KK3, taşların merhamet ve gazaba dair olmadığını düşündüğünü söyledikten sonra Hacer-ül Esved'in kutsiyetine dair birkaç cümle söylemiş, Hz. Ali'den bir olay naklederek üzerlik otunun nazardan koruyacağına dair inancını belirtmiştir. KK4 ise Hacıbektaş'ta taşların şahitlik yaptığını, yüce bir ruhun taşlar tarafından temsil edilebileceğini ifade etmiş; Hızır Aleyhisselam ile ilgili bir kıssa anlatarak kendisinin sınanmaya inandığını söylemiştir.

KK5, eskiden gazap için insanların taş a dönüştürülmüş olabileceğini ama şu anda bunun olmadığını söylemiş; televizyonda gördüğü kötülerin taş olmadığını örnekendirerek savını desteklemiştir. Bu ifadeden kitle iletişim araçları ile kendi yakın çevrelerinin dışındaki yerleri gören insanların anlatılara dair inançlarının sırandığı ve yayıfladığı yorumu yapılabilir. KK6 ise taşlarla ilgili herhangi bir inanç taşımadığını zikretmiştir.

Taş ve kayalara dair inanışlarda Bektaşî kültüründe yaygın olarak bulunan Hacı Bektaş'a ait bir menkıbe öne çıkmıştır. Buna göre kayalar ve taşlar hareket etmiş ve takdisin konusu olarak rahmete vesile kılınmıştır (Ocak 2018, s. 122). Taş ve kayaların sahip olduğu kutsallık ile rahmet ve gazaba dair onlara yönelik inanışların bizatihi nesnenin kendisinden değil temsil ettiği ve geldiği yerle ilgili olduğu düşünülmüştür. Dolayısıyla taş ve kaya, olduğundan farklı bir şeyi temsil ettiği ölçüde (Eliade 2015, s. 222) rahmetin ve gazabın sembolü olarak kabul edilmiştir.

2.4. Dağ

Dağlar, dünyanın merkezinde olduğuna inanılan kutsal mekânlar olarak kabul edilmektedir. Kendisinden uzaklaştıkça felaketlerle karşı karşıya kalınacak olan dağlar, yeraltı, yerüstü ve gökyüzünün birleşim yerlerini ifade etmektedir. Tanrı'yla veya kutsalla temas kurabilmek için tırmanılması gereken ama yolculuğun tehlikelerle dolu olduğu dağlar aynı zamanda gökyüzünü tutan direk olmasından, yüce ruhların yaşamasından ve kutsal kişilerin mezarlarından dolayı doğaüstü bir özelliğe sahip olmaktadır (Kaya 2022, s. 118). Yerden göğe doğru olan bir yolculuğun sembolü olarak kabul edilen dağlar (Kaplan 2022, s. 109), ilahi güçlere kurban sunulan mekânlar olarak da anlam kazanmaktadır.

Katılımcılara “Kutsal dağ var mıdır?” sorusu yöneltilmiştir. KK1 bu soruya geniş biçimde cevap vererek eski Türk inanışlarında kendisine yer bulan dağın yüceliği, yüce ruhların dağlarda yaşadığı gibi inanışları işaret eder biçimde şöyle demiştir:

“Bizim köyün yakınındaki dağ kutsaldır. Dileklerin kabul olur. Her sene nisan mayıs aylarında kurban götürüyoruz oraya. İşittiğime göre dünya suymuş. Toprak yokmuş. Allah'ın emriyle toprak meydana gelmiş. Sallaya sallaya sağlam olan yerler dağ kalmış yumuşak olan yerler düz olmuş. O yüzden dağlar, Allah'ın büyüklüğünü gösterir. Hubyar'ın karşısında da bir dağ var”.

KK1'in ifadeleri, bölgede bulunan pek çok yeri de işaret etmiştir. Bölgede kutsal yerlerin de dağlarda olduğunun düşünülmesi, dağlara verilen değeri göstermekte olduğu söylenebilir. KK2 de dağların yaratıcının yüceliğini sembollediğini ifade etmiş KK1 ile aynı ritüelleri ifade etmiştir. Bir topluluğun üyelerinin periyodik olarak tekrarladığı davranış örüntüleri anlamında (Marshall 2020, s. 623) ritüellere vurgu yapan KK1, dağlardaki ermiş türbelerini işaret etmiş, dağlarda çıktıkları yağmur dualarını ifade ederek "Ermişlerin orada gömülü olması orayı kutsallaştırır. Ermişlerin nazarlaması var orada." demiştir. Bu ifadelerden yağmurun dağlarda dua edilerek istenmesinin sebebinin uhrevi etmenlere bağlandığı değerlendirilebilir. KK3 de dağlara izafe ettiği kutsiyeti türbedekilerin uhreviyatına bağlamıştır. Sonrasında ise Pehlivan Baba isimli bir türbeden bahsedip "Yukarıda Pehlivan Baba var. Biz oraya gidiyoruz. 'Allah'ım, bizi tufanından koru, esirge' diye dua ediyoruz. Kurbanımızı kesiyoruz, Kur'an'ımızı okuyoruz. Türbesi de yok ha. Bizim buradaki Pehlivan dediğimiz yerin hiçbir dalını getiremeyiz. Yaprak bile kopartamayız. Kimse hiçbir dal alamaz oradan. Birisi kesmiş getirmiş, başına taş düşmüş o gün" demiştir. Bunun ardından inancı ile ilgili şüphesini izhar etmek için "Ya korktuklarından dolayı ya da inançlarından dolayı bilmiyorum" diye eklemiştir. Bu ifadelerden dağlardaki kutsiyetin toplumda korku veren anlatılara sebep olduğu değerlendirilebilir. Ayrıca katılımcının eklediği son kısmın ise bir bilimsel çalışmaya konu edildiklerini bildikleri için ihtiyatlı oldukları şeklinde yorumlanabilir. KK4 de dağların kutsiyetine inandığını dile getirdikten sonra kavakların sallanmasını da ibadet etmeye benzetmiş ve KK3'ün Pehlivan Baba ile ilgili anlattıklarına benzer şekilde şöyle demiştir:

"Yakında Pehlivan var. Türbe var orada. Pelitler var. O pelitten bir tane kes getir, evinin kökünü götürür. Orada ne kadar harcarsan harca ama dışarı çıkarma, eve getirme. Geçen senelerin birinde köyün yakınındaki dağa (Pehlivan) kurban kesmeye gideceklerdi. Daha sonra vazgeçtiler, Topçam dağına gittiler. O sene dağ, taş yürüdü sel oldu. Evlerimize su doldu hep. Pehlivan kızdı. Koruyucu erler, evliyalar, pirlar, mürşitler var. Hangi köye gidersen git, o köyde en az üç tane o köyü koruyacak evliya vardır. Orayı korur. Ben bu evliyaların o dağlarda olduğuna inanıyorum".

Katılımcının bu ifadeleri de dağlarda bulunan iyi ruhların kızdırılması durumunda kendilerine gazap edildiğine inandıkları şeklinde değerlendirilebilir. KK5 diğer katılımcılardan farklı olarak dağlarla ilgili gazap veya merhamet bağlamında herhangi bir inancı olmadığını zikrederken KK6, kutsal dağlara İmam Gazi isimli bir dağı örnek olarak vermiştir.

Dağın rahmet veya gazapla olan bağlantısı, birden çok ritüelin gerçekleştirildiği bir mekân olması bağlamında daha çok rahmetle ilgili olarak değerlendirilmiştir. Kutsal kişilerin ruhlarının bulunduğu dair inanış, dağların evliya türbelerinin ve ziyaret ritüellerinin merkezi olarak anlaşılmasında etken olarak görülmüştür. Özellikle dağda yerine getirilen kurban ibadetinde göğe yakın olup Tanrı'ya daha yakın olma düşüncesinin (Uzun 2022, s. 307) etkili olduğu düşünülmüştür.

2.5. Ağaç

Kutsal metinlerde de sıklıkla geçen ağaç metaforu, mikrokozmosun merkezi olan, Tanrı'nın ikamet ettiği, etrafına bolluk ve bereket getiren ve bu kutsal anlamından dolayı kesilmesi veya zarar verilmesi yasak kabul edilen gerçekliği ifade etmektedir. Dağ kültürünün olduğu gibi ağacın da yeraltı, yerüstü ve gökyüzüyle bağlantılı merkezi bir anlamı vardır. Göğe yükselmek için basamak kabul edilen ağaç dünyayı dengede tutan bir direk olmasının yanında insanın varoluşuna etki eden kutsal bir etken olarak *hayat ağacı* olarak ifade edilmekte ve böylelikle yaşamın kaynağı şeklinde bir anlama kavuşmaktadır (Kaya 2022, s. 119). Mevsimsel döngüye bağlı olarak kendisini yenilemesi, ağacı sonsuzluğun sembolü (Kaplan 2022, s. 115) olarak yorumlanan bir anlam evrenine taşımaktadır.

Katılımcılara ağaçların ruhunun olup olmadığı sorulmuştur. KK1 bu soruya tereddüt etmeden olumlu cevap vermiş ve dağlarla ilgili ifade ettiklerinin devamı mahiyetinde halk hekimliğini de içine alarak şunları söylemiştir:

"Çam ağacı kutsaldır. Çam ağacının dibinde uyursan ciğerlerin açılır. Kozalaklarını kaynatıp şurup yapar içeriz; hastalıklara iyi gelir. Çam ağacının çağlası da astıma iyi gelir. Genç çam ağacının gövdesini -iliç diyorlar- kesip akan suyunu içmek de faydalıdır.

Kutsal ağaç olan yerler vardır. Topçam'ın ağacını kes bakalım kesebiliyor musun? Bizim Pehlivan'ın ağacını da kesemezsin. Bu ağaçlar bize Allah'ın rahmetidir. Ağaçları keyfi kesmek olmaz".

Katılımcının ifadelerinden hareketle ağaçlara verilen kutsiyetin cana verilen değerden neşet ettiği söylenebilir. Ayrıca ağaçların insan ve hayvan yaşamındaki işlevsel rolü ile bir nimet olarak kıymet gördüğü anlaşılmaktadır. Kutsal sayılan beldelerin mülkü sayılabilecek olan mevkilerden ağaç almanın ise cezalandırılacağına inanıldığı, bu bahiste de görülmüştür. Bunun ardından katılımcı, Türk kültüründe önemli yeri olan Fatma Ana'dan bir olay aktarmıştır. Fatma Ana kültüne dair anlatılardan biri olan şu pasaj, KK1'in ağzından şöyle dökülmüştür:

“Dut ağacı, Hz. Fatma'nın sütünden, Üzüm ağacı ise Hz. Fatma'nın gözyaşından olmuştur”. Bunun ardından Kul Himmet'ten diye bildiklerini şöyle aktarmıştır: “Fadime Ana, özünü dara çekince, ağlayıp gözün yaşından sel olmadı mı? Ah edip gözyaşını yere dökünce, üzüm gögerip de dal olmadı mı?” Bu ifadelerden herhangi bir ağacın sahip olduğu önemin ağacın kendisinden değil temsil etmiş olduğu ve kendisinden yansıyan kutsaldan (Eliade 2015, s. 269) kaynaklandığı düşünülmüştür.

KK3, ağaçların ruhunun olduğuna inanmadığını ama şifalarının bulunduğuna inandığını beyan etmiş, ardından peygamberimizin kıyametin kopacağını görseniz bile elinizde bir fidan varsa onu dikiniz mealindeki hadisini hatırlatmıştır.

KK4, ağaçların ruhunun olduğuna, özellikle çınar ağacının kutsal olduğuna inandığını söylemiş ve şu anlatıyı zikretmiştir:

“Eşimin halasının evinin önünde büyük bir çınar ağacı vardı. Bir sabah uyandıklarında çınar ağacının devrildiğini görmüşler. Eyvah demişler, bunun devrilmesi iyi gelmez. Çınar ağacı devrildikten sonra o ailenin tepesi aşağıya döndü. Eşimin halasının kocası, birini vurup öldürdü. Hiç öyle bir şey yapacak adam değildi. Oğlunun biri alkolik oldu. Köyün en zenginleriydiler, bütün tarlaları sattı çocuk. Bu olaylar çınar ağacı devrildikten sonra oldu”.

Söz konusu ifadeler, ağaçların dirlik sembolü olarak görülebildiği, ağaçların canlılığın son bulmasının Tanrı'nın gazabını çekebileceğine inanıldığını düşündürmüştür. Ağacın zarar görmesi gazaba sebep olarak düşünüldüğü gibi özellikle uzun yıllar yaşayan ağaçlarda olduğu gibi varlığı ve devamlılığı da adak, kurban ve dileklerin kendisi aracılığıyla Tanrı'ya sunulduğu (Ocak 2018, s. 132) bir rahmet kapısı olarak yorumlanabilmektedir.

KK5, ağaçların da canı olduğunu, insanlar gibi onların da uykuya daldığını ancak kutsallığının bulunmadığını söylemiştir. Kutsal ağaçların Mekke, Medine, Hindistan, Pakistan gibi yerlerde olabileceğini de eklemiştir. KK6 ise ağaçların tabiata olan faydalarından başka bir özelliğinin olduğuna inanmadığını zikretmiştir.

2.6. Ateş

Kutsal ve temizleyici gücü sembolize eden ateş, gökten indiğine ve kötülükleri uzaklaştırdığına inanılan bir özelliğe sahiptir. Ateşin etrafında dönmek veya iki ateşin arasından geçmek kötü ruhlardan temizlenmeyi sağlamaktadır. Eski Türklerde kehanet aracı olarak da belirli bir kutsallığa sahip kabul edilen ateş, sahip olduğu bu doğaüstü anlama *ail ocağının koruyucusu* (Günay ve Güngör 2021, s. 67-68) olarak da kabul edilmektedir.

Katılımcılara, ateşin gazap veya rahmetle ilişkisi olup olmadığı sorulmuştur. KK1 ateşi özellikle geceleri suyla söndürmenin doğru olmadığını dile getirdikten sonra ateşle ilgili inançlarını şöyle ifade etmiştir:

“Ateşi geceleyin suyla söndürmemek gerek. Hızır için ateşten atlıyorlar. Niye yanmıyorlar? Geçiyorlar öbür tarafa. Hz. İbrahim'in ateşe atılıp yanmaması da mesela var. Şanlıurfa'da Nemrut, odun çekirdi, odunları yaktı; Hz. İbrahim'i ateşe attı. Orası bir anda gül bahçesi oldu. Yanan odunlar da balık oldu”.

Katılımcının bu ifadeleri, ateşin gazap aracı olabileceği gibi rahmet kaynağı da olabileceğine inanıldığını göstermiştir. Bunun ardından yine Fatma Ana'dan bahseden katılımcı, Fatma Ana'nın ekmek pişirdikten sonra külünü ortada bırakmadığını söylemiştir. KK2, KK3, KK5 ve KK6 ateşle ilgili herhangi bir inanç taşımadıklarını ifade ederken KK4, Hacıbektaş'ta bir ağacın korunması için bir ermişin ateşi kullandığına dair bir anlatıyı aktarmış ve rahmetin bir tecellisi olarak ateşin kullanılabilirliğini örneklemiştir. Ateşin gece söndürülmemesi ve yanan ateşin karıştırılmaması yönündeki inanışların eski Türklerde ateşin bir sahibinin olduğu (Uzun 2022, s. 303) inancına dönük olduğu düşünülmüştür.

2.7. Gök Cisimleri

Gökyüzü, sahip olduğu yükseklik, genişlik ve ulaşılamazlık gibi özelliklerden dolayı kutsallığın ve Tanrısallığın konusu olmuştur. Tanrı'nın bulunduğu yer olarak kabul edilen gökyüzünden dolayı güneş, ay ve yıldız gibi cisimler de kutsallık ve yücelik kazanmaktadır. Altaylar'da güneş dişil, ay ise eril gücün sembolü olarak kabul edilmekte, güneşin yeryüzündeki temsilcisinin ateş olduğuna inanılmaktadır. Bunlara bağlı olarak güneş ve ay tutulmaları, parlaklığı fazla olan veya güneş battıktan sonra ilk ortaya çıkan yıldız doğaüstü güçlerle ilgili olarak (Kaya 2022, s. 34-37) anlam ifade etmektedir.

Katılımcılara gök cisimleriyle ilgili merhamet ve gazaba dair inanışlarının olup olmadığı sorulmuştur. KK2 bu soruya cevap verirken şunlardan bahsetmiştir:

“Ülfet Efendi'min Hakk'a yürüdüğü sene onun işareti olarak kuyruklu yıldız geçmişti. Tutulmada da 'Güneşin önüne bir harami geldi' derlerdi. Babam bir dua ederdi. Bir keresinde geceleyin ay tutulması olmuştu. Babam dışarıya çıkıp ezan okumuştur. Yıldız kayınca da bir insanın ömrü dolarmış”. Bu ifadeler Yakut Türklerinde kötü ruhların güneş ve ayla mücadele içine girdikleri ve onları *karanlıklar dünyasına hapsedtikleri* yönündeki inançlarla bağlantılı görülmüştür (Günay ve Güngör 2021, s. 62). Bu anlatıdan sonra katılımcı, ilgili türküye de konu olan “kervankıran” yıldızının öyküsünü aktarmıştır. Ardından ise kendi yaşadığını iddia ettiği esrarlı bir öykü üzerinden gökkuşağının rahmet işareti olduğuna dair şu paylaşımda bulunmuştur:

“Dokuzlara gittim ben, Hubyar'a. Orada bir iş oldu. Donuyoruz, soğuk yüzünden orada öleceğimizi düşündük. Birden uzaktan bir kara duman çıktı, bir ebemkuşağı doğdu. Ebemkuşağının altından bir kırmızı çıktı ki mübarek! Güneşin gözü kıpkırmızı havalandı. Hemen ısındık. Başımıza ayaz yağdı ama biz ısındık”.

KK2 ve KK3 ise bu türden şeylere inanmadığını, yalnızca yıldız kaymasıyla ilgili olan inanışa katıldığını söylerken KK4, gök cisimlerinin yaratıcının yüceliğine delil olduğunu beyan etmiş ve eskiden ay tutulması sırasında “Allah'ım ayı gâvurların elinden kurtar” denildiğini, bunun yanlış olduğunu söylemiştir. Bunun ardından her şeyin bir hikmeti olduğunu şöyle dile getirmiştir:

“Cenab-ı Allah hiçbir şeyi boşa yaratmamıştır. Köyde birisi varmış. Yoldan gelip geçerken kara bir böcek var ya, -afedersin dışkı taşır- onu tekmeleyip “Allah her şeyi yarattın da bunu neden yarattın?” diye sormuş. Daha sonra bu adam hastalanıp doktora gitmiş. Doktor da bu hastaya ‘40 tane bok böceği yersen iyileşeceksin’ demiş. Yaratılmış olan her şeyin bir yararı vardır. Yararı bana yoksa sana var”.

KK5 de her yaratılanın hikmetinin olduğunu, horozun sabah namazına kaldırmak için öttüğü şeklindeki beyanı ile hatırlatmış, KK6 gök cisimleriyle ilgili hiçbir inanç taşımadığını söyleyerek “Yıldızların kayması birinin öleceğine işaret olsaydı dünyada adam kalmazdı” demiştir. Bununla birlikte KK5 ve KK6'nın gök cisimleri için kullandığı *zamanın saati* ifadesinden güneş, ay ve yıldızların yön ve zamanın belirlenmesinde birer araç (Uysal 2020, s. 702) olarak görüldüğü düşünülmüştür.

5. Tartışma ve Sonuç

İnsanın anlam üretim sürecinde inandığı Tanrı ile kurduğu ilişki ve iletişim, farklı şekillerde ifade edilerek maddi kültür unsurları şeklinde kalıcı bir şekle bürünmekte ve bunların inşa ettiği sembolik evrenler vasıtasıyla kutsalla olan bağın süreklilik kazanmasına çalışılmaktadır. Kutsalla kurulan bu bağ, Tanrı'nın merhamet ve gazabına dair inanışlara yönelik olarak insanın sığınma ve korku duygularına hitap etmekte, toplumun evreni anlamlandırmasında önemli bir yer tutmaktadır. Kişi, zaman, mekân ve eşya gibi fizik dünyanın unsurlarının farklı sebeplerden kutsallaştırılmasıyla kalıcı hâle getirilen metafizik unsurlar dua, kurban, mitoloji ve efsane gibi formlar aracılığıyla farklı anlam dünyalarına dâhil edilerek ontolojik kaygılardan kurtuluşun bir aracına dönüştürülmektedir.

Yaşadığı hayatı anlam arayışı içinde yorumlayarak olay ve olguları bu anlam ağı içine yerleştirme uğraşı içinde olan insanlık, yeryüzünde bulunduğu andan itibaren bu arayışına uygun bir yaşam düzeni de inşa etmeye çalışmıştır. Bu süreçte içine doğduğu ve yaşam alanını kurduğu doğal bir ortam içinde bulunmuştur. Su, toprak, ateş, dağlar ve gök cisimleri gibi doğal gerçekliklerle çevrili bir ortamda, etrafını kuşatan bu gerçekliklerin anlamına dair yorumlar geliştirmiştir. Bu olguların doğasında bulunan gizemli ve güçlü özellikler, onların ilahi bir bağlama yerleşik anlam dünyaları içinde yorumlanmasıyla sonuçlanmış ve Tanrı'nın rahmeti ve gazabıyla ilgili inanışlara konu olmuşlardır. Bir yandan kutsal özelliklere sahip olgular olarak kabul edilen bu tabiat kültürleri diğer yandan da rasyonel düşünce

bağlamında doğanın işleyişinin olağan unsurları olarak kabul edilmiştir. Çalışma Tokat merkez köylerinden Döllük Köyü ile sınırlandırılmış, köyde yaşayanlar içinden seçilen yedi katılımcı görüşmelerin örneklem grubunu oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini oluşturan Döllük Köyü'nde yaşayan ilgili kişilerde de bu kültürlerin rahmet ve gazap bağlamında ifade ettiği anlama yönelik olarak yapılan görüşmelerde efsanevi ve mitolojik anlatılar yanında rasyonel yorumlarla bu kültürlerin anlamlandırıldığı görülmüştür. Toprağa dair inanışlarda çalışmaya, insan emeğine ve toprağın işlenmesine dair ziraî kurallara yapılan vurgu öne çıkmıştır. Bu vurgu Hz. Peygamber'e atfedilen bir kıssaya ve Âşık Veysel'in Kara Toprak isimli şiirine referansla meşrulaştırılmıştır. Su genel anlamda rahmet kabul edilmiş, temizliğin önemli bir aracı olduğu vurgulanarak israf edilmemesi gerektiğine ve şifa kaynağı olduğuna değinilmiştir. Zemzem suyunun Hacıbektaş ve Keçeci Baba gibi ziyaret yerlerinde de bulunduğu inancı, Alevi-Bektaşî inanç evreninin mekânı kutsallaştırma pratiklerine bir örnek olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Bununla birlikte zarara yol açacak kadar fazla yağın yağmurun da Tanrı'nın bir gazabı olabileceği şeklinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Taşların şahitlik edebileceğine dair anlatılan menkıbeler Allah'ın kötü eylemlerde bulunanları taşla çevirdiği olaylara bağlanmış, Hacer-ü'l Esved ve Atatürk'ün silüetinin olduğu taşlar kutsallığın taşlarla yansıması olarak kabul edilmiştir. Dağların sahip olduğu heybet ve büyüklük kutsallığın bir ifadesi olarak kabul edilmiştir. Nisan ve mayıs aylarında yapılan ziyaretler, Kur'an-ı Kerim okuma, kurban kesme törenleri, yağmur ve dilek duaları ile ermiş mezarlarının bulunduğu ziyaret yerleri dağların çok fonksiyonlu bir kutsallığa sahip olduğunu göstermiştir. Hubyar, Topçam ve Pehlivan gibi dağlardaki ağaçlardan herhangi bir dalın koparılması sadece orada kullanmak şartıyla doğru görülmüş, bu anlamda dağların bir yandan rahmet sebebi olurken diğer yandan da gazaba yol açabileceği belirtilmiştir. Ağaçlar canlı kabul edilmiş, Hz. Fatıma'nın sütü ve gözyaşıyla kurulan bağla kutsallaştırılarak rahmet ve gazaba vesile edilmiştir. Çam ve çınar ağaçlarına yapılan vurgu onların mitolojik kökenlerine dair inanışları barındırdığını düşündürmüştür. Ateş Hızır kıssası ve Hz. İbrahim bağlamında inanca konu olmuş, insanın kullanım amacına göre rahmet olabilirken felaketlere yol açan gazabın da konusu olabileceği dile getirilmiştir. Gök cisimleri Tanrı'nın yüceliğini gösteren işaretler olarak kabul edilmiş, yıldız kayması, kuyruklu yıldız görülmesiyle ay ve güneş tutulmaları makro-kozmik olayların mikro-kozmosta yansımasını bulan rahmet veya gazabın işaretleri olarak yorumlanmıştır. Bu bağlamda tabiat kültürüne ve onların rahmet ve gazaba işaret olmalarına dair inanışlar, Alevi-Bektaşî inanç evreninin kültürel habitusunu inşa eden unsurlar olarak yorumlanmış, ortaya konulan bulguların rahmet ve gazaba dair inanışlara bağlı olarak literatüre kavramsal çerçevede bir katkı sunacağı düşünülmüştür.

Kaynakça

- Altın, K. Y. (2019). Kült ve kültür arasında: Yeni bir kült tanımlamasına doğru. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12/28, 1052-1068.
- Armstrong, K. (2021). *Mitlerin kısa tarihi*. (Dilek Şendil, Çev.). Alfa Basım Yayın Dağıtım.
- Arpağuş, H. K. (2005). Allah-insan ilişkisinde rahmet ve gazab. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (29) 8-29.
- Berkli, Y., & Gültepe, G. (2020). Eski Türk inançlarında tabiat kültürü: Erzurum Kazancı örneği. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (67), 443-454.
- Dilek, İ. (2020). Kült kavramı ve söz kültürü. *Bilgi*, 95, 47-77.
- Eliade, M. (2015). *Dinler tarihine giriş* (L. A. Özcan, Çev.). Kabalcı Yayınları.
- Esed, M. (2011). *Kur'an mesajı* (Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, Çev.). İşaret Yayınları.
- Gedikli, B. (2022). Karl Marx ve Max Weber'de modernite. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 12/2, 638-653.
- Günay, Ü., & Güngör, H. (2021). *Başlangıçlarından günümüze Türklerin dinî tarihi*. Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Kaplan, H. (2021). Mitolojik inançlarda ve anlatılarda yer alan balık motifi ve balık motifinin günümüz efsanelerine yansıması. *International Journal of Filologia*, (6), 129-137.
- Kaplan, H. (2022). *Türk kültüründe ziyaret olgusu: Bolu ve Düzce örneği*. Palet Yayınları.
- Kaya, M. (2022). *Mitolojiden efsaneye*. Bağlam Yayıncılık.
- Kutsal Kitap. (2019). Yeni yaşam yayınları.
- Küçük, M. A. (2013). Türk destanlarında "sayı" motifinin dinî yansımaları. *Gazi Türkiyat*, 1(13), 91-109.
- Marshall, G. (2020). *Sosyoloji sözlüğü*. (Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2018). *Alevi Bektaşî inançlarının İslam öncesi temelleri*. İletişim Yayınları.
- Okuşluk, R. Ş. (2011). Türk halk kültüründe bolluk ve bereketle ilgili inanç ve uygulamalarda eski Türk kültürü izleri. *Folklor/Edebiyat*, 17/66, 209-228.

Uzun, H. M. (2022). Altay Türklerinde tabiat kültürleri. *Yazut Kültür Bilimleri Dergisi*, 2/2, 299-314.

Kaynak Kişiler

KK1 Medine, 90, Okuryazar Değil, Ev Hanımı. Görüşme Tarihi ve Yeri: 06 Temmuz 2024 / Tokat, Merkez, Döllük Köyü.

KK2 Hatice, 64, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. Görüşme Tarihi ve Yeri: 06 Temmuz 2024 / Tokat, Merkez, Döllük Köyü.

KK3 Esmâ, 75, Okuryazar Değil, Ev Hanımı. Görüşme Tarihi ve Yeri: 06 Temmuz 2024 / Tokat, Merkez, Döllük Köyü.

KK4 Selma, 78, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı. Görüşme Tarihi ve Yeri: 06 Temmuz 2024 / Tokat, Merkez, Döllük Köyü.

KK5 Zeynel, 78, Lise Mezunu, Emekli. Görüşme Tarihi ve Yeri: 07 Temmuz 2024 / Tokat, Merkez, Döllük Köyü.

KK6 Halil, 70, İlkokul Mezunu, Çiftçi. Görüşme Tarihi ve Yeri: 07 Temmuz 2024 / Tokat, Merkez, Döllük Köyü.

KK7 Bektaş, 48, Ortaokul Mezunu, Muhtar. Görüşme Tarihi ve Yeri: 08 Temmuz 2024 / Tokat, Merkez, Döllük Köyü.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

This study seeks to answer the fundamental question: ‘Do nature cults have any connection with God’s mercy or wrath?’ In this context, the study has sought to determine whether nature cults—categorised under the headings of earth, water, stone, mountains, trees, fire and celestial bodies—and the experiential world associated with them can be understood as being connected to God’s mercy or wrath.

Methodology

The study was conducted using qualitative methods, approached as a case study from a phenomenological perspective, and the findings were presented on the basis of in-depth interviews with the participants. Accordingly, the questions in the pre-prepared interview form were put to the participants, and the data obtained from their responses were interpreted within a context relevant to the aim of the research.

Originality and Value

There are studies in the literature which examine nature cults within the framework of a connection established with the supernatural. In this context, it can be seen that elements of nature are understood and interpreted with reference to a sacred universe of meaning. The original contribution of this study, however, lies in determining whether, whilst the reference framework of sacredness is preserved, these elements are understood as pertaining to a world of belief centred on God’s mercy or wrath.

This study on nature cults was conducted in the Central District of Tokat, in a village known for its strong adherence to tradition, rooted in the Alevi-Bektaşî faith. According to KK7, the village of Döllük is located approximately 13 km from the city center, on the Tokat–Almus road. The village, which was established by migrants from the Almus Üçgöl region and has a history of 250-300 years, takes its name from the practice of breeding sheep during the first migrations to the region. The village has a population of approximately 350, and the number of people over the age of 60, who were selected as the sample for the study, is 87. The population of the village, whose livelihood is based on agriculture and animal husbandry, has decreased along with the increasing school enrollment rate. Although the young population has decreased, it is understood from the statements of KK7 that the decrease in the middle-aged and elderly population is not significant, especially due to retirees settling in the village. The source stated that there is no young population under the age of 40 outside of the elderly population and that young people are not interested in agriculture and animal husbandry. The economic status of the villagers is classified as low, middle, or high, and they are included in the low-income group. In the village, where people make a living from their retirement pensions and self-sufficient gardens and agricultural products, agriculture is not practiced on a large scale. Livestock farming is described as an activity that each household engages in to meet their own needs.

In interviews conducted in Döllük Village, which formed the sample of the study, it was observed that these cults were interpreted through both legendary and mythological narratives as well as rational interpretations, reflecting their meaning in the context of mercy and wrath. The emphasis on agricultural rules related to work, human labor, and the cultivation of the land stood out in beliefs about the soil. This emphasis was legitimized by reference to a story attributed to the Prophet Muhammad and Âşık Veysel's poem Kara Toprak (Black Soil). Water was generally accepted as mercy, and it was emphasized that it was an important means of cleanliness, should not be wasted, and was a source of healing. The belief that Zamzam water is also found in places of pilgrimage such as Hacıbektaş and Keçeci Baba has been interpreted as an example of the Alevi-Bektaşî belief system's practice of sanctifying places. However, it has also been suggested that excessive rainfall causing damage could be considered an act of divine wrath. The legends about stones being able to bear witness have been linked to events where God turned those who committed evil deeds into stones, and the Black Stone and the stones forming Atatürk's silhouette have been accepted as reflections of holiness in stones. The majesty and grandeur of mountains have been accepted as an expression of holiness. Visits made in April and May, involving the recitation of the Quran, animal sacrifice ceremonies, rain and wish prayers, and visits to the graves of saints, have demonstrated that the mountains possess a multifunctional sacredness. It was considered acceptable to break off any branch from trees on mountains such as Hubyar, Topçam, and Pehlivan, provided it was used only there. In this sense, it was stated that mountains could be a source of mercy on the one hand, but could also cause wrath on the other. Trees were considered alive and sanctified by the bond established with the milk and tears of Hz. Fatima, becoming a source of both mercy and

wrath. The emphasis on pine and plane trees suggests that they embody beliefs about their mythological origins. Fire has been a subject of belief in the context of the story of Hızır and Hz. İbrahim, and it has been stated that while it can be a source of mercy depending on the purpose of human use, it can also be a subject of wrath that causes disasters. Celestial bodies were accepted as signs of God's majesty, and shooting stars, comets, and lunar and solar eclipses were interpreted as signs of mercy or wrath, reflecting macrocosmic events in the microcosm. In this context, beliefs about nature cults and their significance as signs of mercy and wrath have been interpreted as elements that shape the cultural habitus of the Alevi-Bektaşî belief system.

YAZARLARIN BEYANI / DECLARATION OF THE AUTHORS

Katkı Oranı Beyanı	☐ Yazar, çalışmanın tümüne tek başına katkı sağlamıştır. ☒ Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. ☐ Çalışmaya birinci yazar %XX oranında, ikinci yazar %XX oranında, üçüncü yazar %XX oranında katkı sağlamıştır.
Declaration of Contribution Rate	☐ The author contributes the study on his/her own ☒ The authors have equal contributions. ☐ The first author contributes XX%, the second author contributes XX%, the third author contributes XX%.
Çatışma Beyanı	☒ Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir. ☐ Yazarlar, çalışmadan XXX (firması, kurumu, kişinin) etkilenebileceğini ve ortaya çıkacak çıkar çatışması durumunu yönetmek için onaylanmış bir planının olduğunu beyan etmektedir.
Declaration of Conflict	☒ There is no potential conflict of interest in the study. ☐ Authors declare that XXX (firm, institution, person) may be affected from the study and in case of a conflict of interest they have a confirmed plan in order to administer the case.
Yayın Etiği Beyanı	☐ Çalışmada etik dışı bir husus bulunmadığını, araştırma ve yayın etiğine özenle uyulduğunu beyan ederiz. ☐ Bu çalışma, etik kurul belgesi gerektiren bir çalışma değildir. ☒ Bu çalışma için Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 12/03/2024 tarih ve 05 no.lu oturumundan 01-51 sayılı kararı ile etik kurul onayı alınmıştır.
Declaration of Publication Ethics	☐ We hereby declare that the study has not unethical issues and that research and publication ethics have been observed carefully. ☐ This study does not require ethics committee approval. ☒ Ethical approval for this study was obtained from the Ethics Committee for Research in Social and Human Sciences at Tokat Gaziosmanpaşa University, pursuant to Decision No. 01-51 issued at the meeting dated March 12, 2024, and numbered 05.
Üretken Yapay Zekâ Kullanım Beyanı	☒ Bu çalışmanın hiçbir aşamasında üretken yapay zekâ araçlarından faydalanılmamıştır. ☐ Bu çalışmanın hazırlanması sırasında yazar(lar), [NEDEN] amacıyla [ARAÇ/HİZMET ADI] kullanmıştır. Bu araç/hizmeti kullandıktan sonra, yazar(lar) içeriği gerektiği şekilde gözden geçirip düzenlemiş ve yayınlanan makalenin içeriği konusunda tüm sorumluluğu üstlenmiştir.
Declaration of Generative AI Use	☒ No generative artificial intelligence tools were used at any stage of this study. ☐ During the preparation of this study the author(s) used [NAME OF TOOL / SERVICE] in order to [REASON]. After using this tool/service, the author(s) reviewed and edited the content as needed and take(s) full responsibility for the content of the published article.
Destek ve Teşekkür Beyanı	☒ Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan mali destek alınmamıştır. ☐ Bu çalışma, X Projesi (Proje No: XXXXX) tarafından desteklenmektedir. ☐ Diğer (Belirtiniz)
Declaration of Support and Acknowledgments	☒ No financial support is taken from any institution or organization. ☐ The study is supported by X Project (Project No: XXXXX). ☐ Others (Specify)